

Ventspils muzeja lasītavā: ceļojums pa lībiešu ciemiem. Jaunciems

Lai popularizētu Latvijas lībiskās saknes un lībiešu mantojumu latviešu valodā, Latvijas kultūrtelpā un ainavā, LU Lībiešu institūts sadarbībā ar UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju un Latvijas Nacionālo kultūras centru izsludina 2023. gadu par Lībiešu mantojuma gadu. Arī Ventspils muzejs iesaistās Lībiešu mantojuma apzināšanā un piedāvā doties “ekskursijās” uz Lībiešu krasta zvejniekciemiem.

Jaunciems – Užkilā

Ventspils Piejūras brīvdabas muzejā joprojām kursē Mazbānītis, kas agrākos laikos bija nozīmīgs satiksmes līdzeklis lībiešu zvejniekiem ļaudīm. Šoreiz dosimies uz Jaunciemu. Mazbāniša stacija atradās pusceļā starp Sīkragu un Jaunciemu, lai izkāptu tieši Jaunciemā, agrāk jaunieši lēkuši laukā no bāniša. Par to stāstījusi Jaunciema iedzīvotāja Herta Gobiņa:

“Sestdienās ap trijiem pēcpusdienā izbraucām no Ventspils un vakarā ap sešiem bijām mājās, Jaunciemā. Lai mums nebūtu jānāk vairāk nekā divus kilometrus atpakaļ, mēs iemanījāmies ierīkot pieturu “stārķa līgzda”. *Kokku* mājas laukā, netālu no dzelzceļa, auga liels vecs alksnis. Šī koka galotnē jau senākos laikos bija ierīkota līgzdas vieta svēteļiem. Tur pavasaros un vasarās vienmēr līgzdoja stārķi. Šo vietu zināja arī bāniša mašīnisti un konduktori. Mēs jau Lielirbes stacijā palūdzām mašīnistus mazināt ātrumu minētajā vietā, lai varētu izlēkt no vilciena pie “stārķa līgzdas”. Tad vienmēr priecājāmies, ka esam vinnējuši divus kilometrus un ātrāk tikuši mājās.”

Mazākais no līvu krasta ciemiem

Senākās ziņas vēstures avotos par Jaunciemu sastopamas Piltenes vaku reģistrā. No tā zinām, ka 1582./1583. gadā Jaunciema (*Newendorf*) 11 sētas ir iznomātas Gerdtam Korfam. Vāciskā nosaukuma – *Newendorf* – tāpat kā lībiskā – Užkilā – tulkojums ir “jaunais ciems”.

1736. gadā ciemā bijušas tikai divas sētas, bet 1826. gada revīzijas sarakstos minētas četras sētas – Labrenči, Žoki, Koki un Kokki ar 54 iedzīvotājiem.

Jaunciems bija mazākais no lībiešu krasta ciemiem. Kad 1920. gadā somu valodnieks L.Ketunens šeit viesojās, viņš savā burtnīcā ierakstīja šādu īsu piezīmi: “Mazs ciems, 5 mājas, 22 cilvēki runā lībiski, tā ir apmēram trešā daļa no iedzīvotājiem. Mana valodas konsultante bija Lizete Zariņa, 41 gadu veca.”

20. gadsimta 30. gados ciems pamazām pletās un auga. 1935. gadā Jaunciemā bija 13 saimniecības un dzīvoja 67 cilvēki; 1939. gadā – 17 sētas un 75 iedzīvotāji. Tomēr Jaunciemā nebija skolas, pasta, dzelzceļa stacijas. Bērni mācīties devās uz Sīkragu un Mazirbi.

Otrā pasaules kara beigu posmā vācu okupācijas vara lika visiem Jaunciema iedzīvotājiem pārcelties uz citām vietām. Pēc kara daļa no viņiem atgriezās, taču ne uz ilgu laiku, jo padomju vara aizliedza zvejot, bet zeme un lopī bija jāatdod kolhozam. Jaunciemieki meklēja sev citas dzīves vietas, pārcēlās uz Ventspili, Kolku un citviet.

Šodien Jaunciemā vēl ir pāris māju, viena no tām – Jaunstrautiņi – ir apdzīvota ne tikai vasarās, bet visa gada garumā. Tajā dzīvo agrāko saimnieku Zīvartu Jāņa un Edas pēcteči.

Draudzība ar kaimiņiem

Latvijas pirmās brīvvalsts laikā jaunciemiekiem bijušas ciešas un draudzīgas attiecības ar kaimiņiem – Lielirbes iedzīvotājiem. Jaunciemā bijis diezgan daudz baptistu un, tā kā savas baznīcas nebija, viņi devās uz Lielirbes baptistu lūgšanu namu (no 2012. gada eksponēts Piejūras brīvdabas muzejā). Jaunieši satikās, iepazīnās un precējās. Tādējādi veidojās radniecīgas saites starp abu ciemu iedzīvotājiem.

Lai arī abu ciemu iedzīvotāji bija satuvinājušies, senākos laikos katrs ciems piederēja savam baronam. Ar Lielirbi jūrmalā beigušies Popes barona Bēra īpašumi, un ar Jaunciemu sākusies Dundagas baronu Ostenu-Zakenu zeme. Robeža bijusi pie Irbes upes ietekas jūrā, nedaudz uz Jaunciema pusi. To labi iezīmējusi liela smilšu kāpa, ko sauca par Balto kalnu. Latvijas brīvvalsts laikā šī robeža saglabājusies un šķīrusi Ances un Dundagas pagastu.

Starp Jaunciemu un Sīkragu uz jūru tek neliela upīte – Ķikans (Celmupe, Dīcmaņa upe), kas iztek no Jaunciema ezera un šodien iezīmē robežu starp Ventspils un Talsu novadiem. Šīs upes apkaimē bija ganības, kur lopus ganījuši gan jaunciemieki, gan sīkradznieki.

Jāpiebilst, ka Jaunciemam nebija arī savas atsevišķas kapsētas, tā bija kopīga ar Sīkragu un atradās mežā starp šiem ciemiem.

Ar divām laivām var lepoties

20. gadsimta 30. gados Jaunciema zvejnieki savas motorlaivas turējuši Irbes upē, netālu no ietekas jūrā. Šo motorlaivu piestātņi izmantojuši arī sīkradznieki. No Jaunciema šī vieta atradusies 2 kilometru attālumā, bet no Sīkraga – ap 6 kilometriem. “Kas vaicātu, kāpēc ne vien jaunciemieki, bet arī sīkradznieki savu motorlaivu piestātņi uzņēmuši tik tālu no mājām, kad visas citas laivas piestāj valgumos turpat pie ciemiem, tas dabūtu atbildi, ka lielajām motorlaivām lielas grūtības, kamēr tiek malā valgumā un atkal no valguma jūrā, turpretim iebraukt upē un te piestāt krastam daudz vieglāk,” 1937. gadā rakstīja piekrastes apceļotājs Vilis Veldre. Viņš piebilst, ka jaunciemiekiem ir tik pat daudz motorlaivu kā lielirbniekiem, proti, divas, taču Jaunciems izmēra ziņā “tāds puscienis vien ir”, tāpēc ar šādu laivu skaitu var arī lepoties.

Ar to stāstu par Miķeļtorni beidzam un sakām: “Nēmiz pī! (lībiski – uz redzēšanas!)” līdz nākamajai “ekskursijai”, kad apciemosim Sīkragu!

Izmantotā literatūra: Baiba Šuvcāne Lībiešu krasts un Lībiešu krasta stāsti, Valda Marija Šuvcāne Lībiešu ciems, kura vairs nav, Ingrīda Štrumfa Ventspils grāmata II, Vilis Veldre Dzīve pie jūras, interneta mājaslapa livones.net.

Irbes ieteka jūrā.

Baiba Šuvcāne

Pie Irbes ietekas ir izveidota atpūtas vieta tūristiem.

Vienīgā pastāvīgi apdzīvotā Jaunciema mājā šodien ir “Jaunstrautiņi”.

